

Megnevezni vagy nem

VISSZHANG - L. évfolyam 9. szám, 2006. március 3.

Illusztráció egy ügynökügyhöz címmel (ÉS, 2006/8.) Kis János sorra veszi és megcáfolja azokat az egyébként megfontolandó érveket, melyeket Bauer Tamás sorakoztatott fel **Illusztráció az ügynökvitához** (ÉS, 2006/6.) című írásában a közfunkciót nem viselő, s ilyenre nem is pályázó, egykori "ügynökök" személyének nyilvánosságra hozatala ellen. Kis a közhatalmi tisztséget betöltők mellett a közéleti szereplők ("akiknek személyére tartós közfigyelem irányul") esetében is a nyilvánosságra hozatal mellett foglal állást, az úgynevezett "egyszerű polgárok" esetében pedig azt mondja, hogy "az ő nevük megismeréséhez a szélesebb társadalomnak csak akkor fűződik jogos érdeke, ha nincs más lehetőség a múlt megbízható feltárására". Szerintem nincs más lehetőség. S nincs szélesebb vagy kevésbé széles társadalom. Mindenki fontos valahol, valakik számára. A múlt megbízható feltárása már most és a jövőben is a valós személyek valós cselekedeteinek megismerését feltételezi - függetlenül attól, hogy melyikük éppen hol áll az ismertségi grádicson, sőt attól is, hogy az egész ország vagy csak egy szűkebb kör számára jelentős személyről van-e szó az országos vagy a helyi közélet valamely fórumában.

Noha a legtöbb kutató, a média, valamint a téma iránt egyáltalán érdeklődő közönség kíváncsisága láthatóan inkább a közismert személyek múltjának megismerésére irányul, nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy túlnyomó többségben "egyszerű" emberek töltötték meg az ügynöki dossziékat más "egyszerű" emberekről szóló jelentésekkel. S miként a mindennapi életben, a dossziékban is egymás mellett szerepelnek közismert és a köz számára ismeretlen személyek, ráadásul a közismertség, a közfigyelem hely-, idő- és közegfüggő. Nincs egyértelmű mércéje a közismertségnek, a közfigyelem fokának, ebből fakadóan a közismertség vagy a közfigyelem foka sem lehet a mércéje annak, hogy kinek hozható nyilvánosságra az ügynökmúltja, s kinek nem. Amennyiben csak egy így is, úgy is értelmezhető gumiparagrafussal tudják meghatározni azoknak a körét, akinek ügynökmúltja nyilvánosságra hozható, akkor ezt inkább sehogy sem szabad meghatározni - így lesz teljes a kör.

Az alábbiakban ennek a problémának a végiggondolására szeretném felhívni a figyelmet - saját tapasztalataim alapján. A magyar rock 1960-1990 közötti állambiztonsági megfigyeléséről szóló könyvem (Nyilván tartottak, 2005) dolgozva élesen szembesültem ezzel a dilemmával. A kutató időnként megtudja, kit rejt egy-egy fedőnév. Olykor egyszerűen, az ügynöki jelentésekből olvassa ki, máskor nehezebben, a szövegből kikövetkeztetve és a gyanút más forrásokkal egybevetve jön rá, vagy épp a beszerzések és a beszerzettek legfontosabb adatait tartalmazó 6-os kartont megkapva bizonyosodik meg róla. A polgári nevek néha ismerősen csengenek, máskor vadidegenek.

Ilyenkor a kutató akarva-akaratlan is belekerül az igazságszótó szerepébe. Úgy érezheti, hogy egy-egy történet eddig ismeretlen, belügyi oldalának megírásával kéretlenül is igazságot szolgáltat az egykori megfigyeltnek. De most nem elsősorban az információs jóvátételnek erre a lehetőségére gondolok. Hanem arra, ami ilyen esetekben szerintem vállalhatatlan: arra, hogy a lelepleződött személyek ismertségének mértéke szerint a kutató bizonyos információkat nyilvánosságra hozzon, míg más, hasonló információkat elhallgasson. Ha egy történet feldolgozása során valakinek az ügynökmúltját azért leplezzük le, mert elismert tekintély (volt) a maga pályáján, az éppoly kevésbé fair, mintha egy másikat azért nem leplezünk le, mert nem (volt) elismert tekintély ugyanott. Zseni vagy tehetségtelen alak - ebből a szempontból mindegy.

Tegyük fel, hogy egy zenekar egyik tagja jelentéseket adott több más együttes tagjairól, s a papírokból egyértelmű, ki volt ez az illető - akadt ilyen. A történet fontos, a korra jellemző, muszáj megírni, amennyire

lehetséges. De miként? Névvvel vagy név nélkül? Ha név nélkül írjuk meg, akkor magunkra vesszük az egykori állambiztonsági szolgálat titoktartási fogadalmát, az ő konspirációs játszmájukba beszállván megőrizzük egy sportszerűtlen és antidemokratikus szervezet meg az általa alkalmazott személy múltjának titkát - s ugyanakkor a gyanú árnyékát vetjük az együttes mindazon tagjaira, akik nem adtak titokban jelentéseket. Ez nem lehet a megoldás. Ha megvan a név, anélkül nem szabad megírni egyetlen ilyen történetet sem.

Ha Gervai András nem nevezi meg Szabó Istvánt, akkor most az ÉS olvasói azt találgatnák, hogy ki lehetett az a három, akit a tífós osztályból beszerveztek. S hét emberre ártatlanul gyanakodna a közvélemény.

De távolodjunk el a művészet világtól. Pont ugyanez lenne a helyzet, ha feltárnánk, miként hatolt be titkos segítőin keresztül az állambiztonsági szolgálat egy-egy ipari üzem, egyetem, állami gazdaság, termelőszövetkezet vagy sportegyesület mindennapjaiba, évtizedeken keresztül. Végtelen számú, banális, tragikus, tipikus és tanulságos történetet lehetne és kellene előásni. De ezeknek a történeteknek a rendes megírása is csak valós nevekkal lehetséges, hiszen máskülönben a bérszámfejtés, a matematikai tanszék, a villanyszerelő brigád, a zöldségkertészek vagy az edzői gárda be nem szervezett tagjaival szemben követnének el méltánytalanságot.

Persze meg lehet írni valós nevek nélkül is mindezeket a történeteket, de az már más műfaj: fikció.

Szőnyi Tamás